

ПІДЛЯСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МІКРОМОВА В ПОТРАКТУВАННІ ЯНА ТА ОЛЕКСАНДРА МАКСИМЮКІВ

Кичан Д. О.

*магістрантка факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки
вул. Винниченка, 30А, Луцьк, Україна
orcid.org/0000-0002-5144-3755
diana@gmail.com*

Ключові слова: Підляшшя,
підляська літературна
мікрмова, «своя» мова,
підляський діалект,
західнополіський діалект,
кодифікація.

Запропоновано критичний аналіз концепції Яна та Олександра Максимюків щодо статусу літературної мікрмови, яку вони пробують створити на основі підляських говірок, поширених на північно-західній окраїні етнічної української території, що нині входить до складу Республіки Польща.

Специфіка дослідження передбачає виконання таких завдань: визначення й осмислення аргументів на користь тези про окремішність так званого підляського говору, його належність до українського діалектного континууму чи до інших мов; з'ясування кодифікованих Яном Максимюком диференційних особливостей підляської літературної мікрмови, зокрема розрізнення природних підляських лінгвальних явищ та штучних нововведень; порівняння прописаних особливостей підляської літературної мікрмови з рисами інших українських говорів та літературним варіантом української мови.

Дослідження було здійснено з використанням таких методів лінгвістичного аналізу: спостереження (з метою вирізнення ключових тез проаналізованої концепції), описового (зادля характеристики мовних особливостей підляської літературної мікрмови), порівняльного (зіставлення кодифікованих ознак новоствореної літературної мікрмови з ознаками українських діалектів із метою встановлення їхньої спорідненості).

Проведене дослідження дало змогу з'ясувати, що Ян та Олександр Максимюки створили варіант літературної мікрмови на основі підляських говірок та кодифікували його у своїх публіцистичних есеях, розміщених на сайті Swoja.org, та в книзі Яна Максимюка «Сom ne ro-swojomu?». Водночас вони заперечили наявність у підляському говорі північноукраїнської, зокрема західнополіської, основи. Автори концепції створили латинський варіант алфавіту, увівши специфічні графеми на позначення деяких фонем, зокрема дифтонгів. Ян Максимюк фрагментарно здійснив аналіз фонетичних та морфологічних особливостей підляських говірок у протиставленні до ознак сучасної української літературної мови. Автор не виконав повноцінного добору прикладів для ілюстрації історико-типологічних рис української мови, не взяв до уваги релевантних явищ багатьох інших українських діалектів, які свідчать про їхню спорідненість із підляськими говірками.

PODLASIAN LITERARY MICROLANGUAGE IN THE INTERPRETATION OF JAN AND OLEKSANDR MAKSYMUKS

Kychan D. O.

Master's Student at the Department of Philology and Journalism

Lesia Ukrainka Volyn National University

Vynnychenka str., 30A, Lutsk, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5144-3755

kychan.diana@gmail.com

Key words: *Podlasie, Podlasian literary microlanguage, «own» language, Podlasian dialect, West Polissian dialects, codification.*

The study is devoted to the analysis of the Jan and Maksymyuk's concept on determining the status of the Podlasian dialect as a literary microlanguage. Podlasian dialect is widespread in the north-western ethnic Ukrainian territory and this is part of the Republic of Poland nowadays.

The specificity of the study involves the following tasks: determining the arguments in favor of the thesis about separation of the Podlasian dialect and the denial of its origin from the basis of other languages; clarification of the differential linguistic features of the Podlasian literary microlanguage and artificial innovations in the literary form of the Podlasian dialect, which were codified by Jan Maksymyuk; comparison of the prescribed Podlasian literary microlanguage's linguistic features with the dialectal peculiarities of the Ukrainian language and the literary form of the Ukrainian language. The research was carried out with using the following methods of linguistic analysis: observation (in order to distinguish significant theses of the analyzed concept), descriptive (to characterize the linguistic features of Podlasian literary microlanguage), comparative (comparison of codified features of newly created literary microlanguage with features of Ukrainian dialects).

The study revealed that Jan and Oleksandr Maksymyuk created their own version of the literary microlanguage on the basis of Podlasian dialects and codified it in their journalistic essays which were posted on Swoja.org and in Jan Maksymyuk's book "Ї Com ne po-swojomu?". At the same time, authors denied the existence of a West Polissian dialectal basis in the Podlasian dialect. The authors of the concept created their own Latin version of the alphabet, which introduce specific graphemes to denote some phonemes, including diphthongs. Jan Maksymyuk fragmentarily analyzed the phonetic and morphological features of the Podlasian dialect in contrast to the features of the modern Ukrainian literary language. The author did not make a full selection of examples to illustrate the linguistic features of the Ukrainian language and did not take into account the dialectal features of the Ukrainian language, which indicate affinity with the Podlasian dialects.

Постановка проблеми. Підляшшя – північно-західна українська етнічна територія, розділена річкою Західний Буг на дві частини – Північне Підляшшя та Південне Підляшшя. Північне Підляшшя нині становить територію Підляського воєводства Республіки Польща. Упродовж століть ця територія опинялася у володіннях Литовської держави, Речі Посполитої, Російської імперії, Польщі, а в часи Другої світової війни – у німецькій окупації. Складні історичні обставини розвитку, що супроводжувалися численними іноземними впливами, спричинили труднощі із самоідентифікацією місцевого населення.

Проблемним є і мовне питання. Мешканці Підляшшя для означення мови, яка поширена в

їхньому ареалі, використовують поняття «своя мова», а питання про основу цієї мови дискусійне. Разом із тим спостережено наполегливі спроби створити літературну підляську мову на основі наявних на цій території говірок. Василь Німчук пояснює причини подібного процесу так: «Відчуття соціально-мовного дискомфорту без материнського діалекту, прагнення зберегти його як знаряддя спілкування між відповідними великими чи меншими групами населення певної території, намагання використовувати говір як засіб самовираження та самоідентифікації, інстинктивне побоювання втратити його, намагання оберегти його від занепаду та зникнення може мати різні вияви –

від принципового вживання діалекту (говору) в спілкуванні зі «своїми» на малій батьківщині і в говірковому чи національному літературно-мовному середовищі до вимоги надання діалектові статусу окремишньої літературної мови або близького до літературно-писемного» [2, с. 21].

Ідею кодифікувати підляську літературну мікрмову запропонував Ян Максимюк [1].

Мета статті – аналіз спроб кодифікації підляської літературної мікрмови Яном та Олександром Максимюками.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ян Максимюк – журналіст, перекладач, уродженець села Ляхи, що на Підляшші. Живе в Чехії, працює на радіо «Вільна Європа» в Празі. Перекладає білоруську літературу польською мовою та тексти декількох європейських літератур білоруською мовою. Активно популяризує писемний варіант підляської мови, створив проєкт літературної «своєї мови», здійснивши, зокрема, спробу укласти правопис і граматику.

Олександр (Алік) Максимюк – брат Яна Максимюка; народився в Білостоці (Польща). Живе в рідному місті, працює програмістом. На прохання брата він створив сайт Swoja.org із метою популяризації новоствореної підляської літературної мови. Олександр Максимюк зазначив [4], що вважає сайт більшою мірою братовим, аніж своїм, оскільки його завдання – це переважно технічне обслуговування сайту. Більшість матеріалів надає Ян Максимюк, який і створив проєкт підляської граматики та словника, представлений на цій інтернет-сторінці.

Окрім цього, до 500-ліття Підляшшя (Підляського воєводства) 2014 року Ян Максимюк видав книгу під назвою «Сom ne ro-swojomu?», до якої увійшли есеї автора, написані підляською говіркою, деякі – білоруською мовою, а також елементи проєкту правопису, підляський розмовник, словник приказок та прислів'їв тощо. Автор уважав за необхідне створити книгу на кшталт антології текстів із сайту з нагоди видатної історичної події, щоб укотре привернути увагу тутешнього населення до актуальних у зазначеному лінгво-реалі мовного та культурного питань.

Брати Максимюки виявили намір зберегти «свою мову», запобігти її потенційному зникненню, до чого може призвести інтенсивна полонізація та нечітка етнічна самоідентифікація мешканців Підляшшя. Здійснення такого завдання, на думку авторів сайту, можливе тільки шляхом популяризації та поширення автентичних текстів у письмовій кодифікованій формі. «*Ten serwis jest poświęcony normalizacji i rozwojowi nowego wschodniosłowiańskiego języka pisanego – podlaskiego. Jego dialektami mówi około 50 000 ludzi we wschodnim regionie*

Polski, zwanym Podlasiem (oraz prawdopodobnie 500 000 ludzi na Białorusi i Ukrainie, ale ta liczba jest na razie niepotwierdzona). [...] Strona szczęśliwie przetrwała 10 lat, pęcznając stopniowo od nowych tekstów w języku polskim, białoruskim i podlaskim, których celem nadrzędnym była właśnie gramatyczno-ortograficzna standaryzacja dialektów wschodniosłowiańskich pomiędzy Narwią i Bugiem na Podlasiu i wprowadzenie do użytku publicznego języka podlaskiego jako nowego narzędzia porozumiewania się w mowie i piśmie» [4].

Ян та Олександр Максимюки стійко дотримуються думки, що підляська мова, яку, на їхню думку, складають декілька діалектів, – окрема самобутня незалежна мова, та заперечують походження її від інших мов: «*Do niedawna uważano, że ci ludzie posługują się peryferyjnymi wersjami języka białoruskiego lub ukraińskiego, w zależności od tego, do której z tych narodowości siebie zaliczają. My jednak twierdzimy, że te dialekty należą do zupełnie odrębnego języka, który zasługuje na ujednoczoną i spójną formę zapisu oraz solidne wsparcie...*» [4].

Брати Максимюки стверджують, що тільки в разі створення літературної форми тутешньої мови та закріплення її на письмі буде можливим збереження підляської говірки. На їхню думку, один із важливих кроків для досягнення такої мети – введення латиниці. Ян Максимюк назвав латинський алфавіт ліками, що можуть врятувати мову, яка на межі вимирання. «*Alfabet jest oczywiście ważny, ale skoro coraz więcej młodych ludzi na Białostoczczyźnie traci nawyk czytania cyrylicy, to należy przyjąć rozwiązanie praktyczne, które ma przyszłość. [...] nie mamy znaczącej historii pisanego po podlasku cyrylicą, bo i samych tekstów jest tyle, co kot napłakał» [4, с. 69].*

Ян Максимюк не вважає тенденцію до використання латиниці на письмі новою, більше того, називає це явище традицією, яка бере початок від «Муžу́коґі правду» Кастуша Каліновського і має вже 150-річну історію [4]. Автор ідеї створення літературної підляської мови почав писати латиницею 2004 року. Тоді ж він зіштовхнувся із проблемою графічного відображення специфічних фонем, характерних для підляських діалектів, адже в латиниці, наприклад, немає відповідних графем для позначення дифтонгів.

У результаті процесу витворення графічної системи літературної підляської мови Ян Максимюк запропонував варіант алфавіту, який містить латинські, специфічні чеські (š, č, ž, v, d', t'), польські (ś, ć i ź) графемі та новостворені ô i ê (iê) для позначення дифтонгів. Аргументував автор свою логіку так: «*Istniêła vže velmi eleganc̄ka grafika z češ̄skimi grafemami š, č, ž i v, i pôlškimi grafemami ś, ć i ź, tomu grafemy dla našych dyf̄tonguv nasovovalis̄e sami soboju – ô i ê (iê) – bo vony „estetyčno” pasovali*

do š, č i ž. Ja dodav tólko **d'** i **r'** (tože z češkoji movy), bo takich zvukuv ne bylo v literaturnij biloruskuj movi. I vsio. Ja, tak skazati, ušanovav tradyciju (150-liětniu) i skazav vyrazno, što koli traktovati pisamu pudlašku jak novu literaturnu movu, to jeji alfabet povinion na vyhlad odličatisie od alfabetuv inšych literaturnych movuv» [4].

На нашу думку, такий варіант графічної системи новоствореної підляської літературної мови надміру штучний, ускладнений.

По-перше, поєднання елементів графіки декількох мов та вигадання нових графем – явище незакономірне та непослідовне. Окрім того, не зовсім зрозумілою видається мотивація деяких алфавітних новацій: критерій «естетично пасувати до інших фонем» не є науково обґрунтованим, тому не може бути підставою для введення такої графеми. Очевидно, автор керується власними суб'єктивними вподобаннями, а не лінгвістичними закономірностями.

По-друге, ключовою метою подібних нововведень було цілеспрямоване вирішення алфавіту підляської літературної мікрмови з-поміж сусідніх, а не власне графічна необхідність. У контексті цього аргументу погоджуємось із висновком Григорія Аркушина, який має сумніви щодо доцільності переходу на латиницю і наголошує на тому, що «кожен творець нової писемної мови додає щось своє у пропонований алфавіт», аби він тільки відрізнявся від українського та білоруського [3, с. 188]. Для підтвердження цієї тези мовознавець слушно покликається на тезу Василя Німчука: «Для запису українського діалектного мовлення не треба вигадувати правила орфографії, відмінні від нормативних. Коли ж у діалекті є фонемні, відсутні в літературній мові, доцільно використовувати знаки (літери), що їх вживають фахівці для записів українських говіркових текстів» [5, с. 22].

Ідея створити латинський алфавіт для підляської літературної мікрмови, на нашу думку, містить внутрішнє протиріччя. Брати Максимюки, як і значна частина мешканців Підляшшя, ідентифікують себе як білоруси. Проте вони переконані, що їхня «своя мова» не базується на жодній іншій мові, а є окремою і має статус регіональної або мікрмови.

Ян Максимюк підготував чимало есеїв, що стосуються лексичних, фонетичних, морфологічних, орфоепічних та орфографічних особливостей літературної підляської мови, яку він, власне, цим і планував унормувати. Автор умістив ці тексти в п'ятому розділі книги «Сом не ро-swojому?» під назвою «Нрамотно». Характерна особливість згаданих есеїв – те, що написані вони підляською мовою, латиницею (а саме варіантом алфавіту, запропонованим Яном Максимюком), за нормами правопису, які прописано в цьому проекті. Простежено там також і спроби описати відмінності

підляської літературної мікрмови від української з метою утвердження концепції про окремішність «своєї мови» та заперечення її північноукраїнської основи. Автор акцентує увагу на найменших відмінностях у мовах, не беручи до уваги факту, що порівнює особливості підляської говірки з рисами української літературної мови. Водночас він не згадує про наявність численних українських діалектів та говірок, серед яких ключовим у зазначеному контексті є західнополіський діалект. Григорій Аркушин зауважує: «Підляські говірки тісно лучаться з усією україномовною територією, але насамперед із берестейськими та волинсько-поліськими, тому вважаємо їх частинкою західнополіських, хоч, звичайно, вони мають і певні специфічні риси (насамперед у фонетиці – це збереження дифтонгів, які вже іншими західнополіськими групами говірок утрачені) [3, с. 173]». А якщо дотримуватися логіки Яна Максимюка в порівнянні української та створеної ним літературної підляської мови, то можна дійти дивного висновку, що цілий ряд українських діалектів не належить українській мові.

Варто відзначити, що Ян Максимюк не бере до уваги особливостей тих декількох говірок, які вирізняють у межах підляського діалекту, а подає вибрані форми, кодифіковані ним. Українські ж діалекти зберегли деякі архаїчні особливості, що не властиві сучасній українській літературній мові.

В есеї під назвою «Сум raznitsie pudlaška mova od ukrajinskoji?» серед аргументів на користь тези про відмінність підляської мови від української Ян Максимюк подає такі фонетичні особливості:

– відсутність звуку [r']: «*V ukrajinskuj movi je odna spuvzvukova fonema, kotoroji nema v pudlaškuj – <r'> (Pізdvo, пішуму, рябий, — Ruzdvo, ryšyti, raby)* [1, с. 180]. [...] *Mjahki zvuk [r'], kotory v ukrajinskuj movi reprezentuje osóbnju fonemu <r'>, vystupaje ne tólko pered [i], ale i pered [a], [u], [o] (зоря, порядок, грюкати, варю, тръох)*» [1, с. 181]. Варто зазначити, що у волинсько-поліських говірках частіше функціонує твердий [p], а не відповідний йому м'який, про що пише Григорій Аркушин: «У всіх зх-пол. говірках м'який звук [p'] замінений його твердою парою (буває лише по декілька винятків): **бúра, бурáк, порáдок, радóк, на двору́** та ін.», – хоч і про повну відсутність [p'] у певних говірках не йдеться [2, с. 63];

– відсутність явища ікавізму: «*U pudlaškuj movi nema zjavy ikavizmu (zmiěny davnioho jat' i etymologičnyh e i o v i) u pryvzučnuj pozycji. U nepryvzučnuj pozycji v pudlaškuj movi ikavizm vystupaje velmi rědko, bo vón tóčno obmežovujetsie nepryvzučnym u abo inšymi samozvukami (e, o)*» [1, с. 180]. Подаючи такий аргумент, Ян Максимюк обирає випадкові слова, не покликаючись на статистичні дані та

будь-які дослідження: «*Pryklady na brak ikavizmu v pryzvučnij rozusciji: kôň (кінь), liês (лиц), zôrka (зірка), u seliê (в селі), u nočê (в ночі). Pryklady na brak ikavizmu v nepryzvučnych rozuscijach: kámeň (камінь), pudnestí (піднести), nučliêh (нічліг), kunéc (кінець), odklásti (відкласти). Pryklady na vystupanie rêdkoho ikavizmu v nepryzvučnych rozuscijach: pisók (нісок), bilíti (білиту), svítiti (світиту)*» [1, с. 180]. Натомість Григорій Аркушин, провівши відповідне дослідження, дійшов такого висновку: «Зведена статистика континуантів *ě у сучасних підляських говірках (за збірником «Голоси з Підляшшя») така: і виявлено у 105 словах, дифтонг – у 44, и – у 49, тобто безперечно перевага українських континуантів; білоруський рефлекс 'e лише у 42 словах, частину з яких вважаємо запозиченнями з білоруської літературної мови» [2, с. 60];

- твердість шиплячих у всіх позиціях;
- відсутність подовження звуків [l], [n], [t], [š], [ž], [č];
- дзвінкі звуки втрачають дзвінкість перед глухими;
- активніше функціонування звука [r], ніж в українській мові (у всіх словах, запозичених із грецької та латинської) [1, с. 181].

З-поміж найважливіших морфологічних розбіжностей Ян Максимюк указує такі:

- закінчення **-i** або **-y** у прикметниках чоловічого роду, у прикметниках жіночого роду – ненаголошені короткі закінчення **-a (-ia)** і **-e (-ie)** або довгі форми наголошені **-ája** і **-óje**: «*U pudlaškuj movi prymiêtniki mužčynškoho rodu kunčajutsie na -i abo -y (mały, biêty, dorohí, dóvhi). V ukrajnškuj movi prymiêtniki mužčynškoho rodu kunčajutsie na -iú abo -uú (cuníy, novíy). U pudlaškuj movi prymiêtniki ženškoho i serednioho rodu majut abo korotki nepryzvučny kunčatki -a (-ia) i -e (-ie), abo dovhí pryzvučny kunčatki -ája i -óje (biêla, dávnia, čórne, vysókie, małája, chudóje). V ukrajnškuj movi vsiê kunčatki prymiêtnikuv ženškoho i serednioho rodu korotki, nezaležno od pryzvuku (bíliuy, bíla, bíle, malíy, malá, malé)*» [1, с. 181]. Григорій Аркушин при аналізі особливостей прикметника у волинсько-поліських говірках зауважує: «У ряді говірок східної частини Волинського Полісся у прикметниках чоловічого роду відпадає кінцевий **й**: **дóбри, висóк'і, зилéни, зал'ízни...**» [2, с. 102]. У прикметниках жіночого та середнього роду

спостерігаємо однакові закінчення в підляській та українській літературній мові, проте Ян Максимюк акцентує увагу на тому, що в українській немає нестягнених форм незалежно від наголосу. Це теж сумнівне твердження, адже повні нестягнені форми функціонують в українських фольклорних текстах та в говірках, на чому наголосив і Григорій Аркушин [2, с. 102];

- постфікс **-sie**, а не **-ся** у дієсловах;
- «закінчення» **-li (pisali, chodili)**, а не **-ли** в дієсловах минулого часу множини;
- «закінчення» **-uščy, -iuščy, -aščy, -iaščy (rostuščy, smerdiuščy, movčaščy, chodiaščy)** в активних дієприкметниках, а не **-учий, -ючий, -ачий, -ячий**;
- наявність форми двоїни;
- «закінчення» **-nie** або **-tie (chodiênie, polotie)** в іменниках віддієслівного походження, а не **-ння, -ття (страчення, биття)** [1, с. 181].

У праці «Західнополіська діалектологія» Григорій Аркушин подає зафіксовані ним діалектизми з волинсько-поліських та суміжних говірок, які заперечують відсутність в українській мові перерахованих особливостей, зокрема простежено фіналь **-li** в дієсловах минулого часу множини: **говорóл'і** (В 214), **говорáл'і** (Великі Озера Дубровиць), **б'іл'і, прий'ихал'і** (В 88), **бул'і** (В 16) [2, с. 122]; збережено двоїну («Особливістю східної частини західнополіських говірок і перехідних до середньополіських є те, що тут добре збережена двоїна: **д'в'і гокн'і, д'ви сил'і, д'ви видр'і, три йац'і, дв'і слóв'і** та ін.» [2, с. 86].

Висновки. Із метою вирішення підляської мови з-поміж сусідніх брати Максимюки створили штучний алфавіт, який містить графеми, використовувани в різних мовах. Кодифікуючи нову письмову літературну мову на основі підляських говірок, Ян Максимюк вдається до фрагментарного непослідовного аналізу мовних особливостей «своєї мови», не здійснивши ґрунтовних лінгвістичних досліджень підляських говірок на всіх мовних рівнях. Аргументуючи тезу на користь окремішності підляської мови, використовує випадкові приклади, на основі яких робить зовсім не переконливі узагальнення про унікальність підляського мовлення, не бере до уваги науково доведених фактів про спорідненість «своєї мови» з говірками волинського та берестейсько-пінського Полісся.

ЛІТЕРАТУРА

1. Maksimjuk J. Čom ne po svojomu?. Biłostók : STRUNA EDITIONS, 2014. 306 с.
2. Аркушин Г. Західнополіська діалектологія : навчальний посібник. Луцьк : Волинський нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2012. 257 с.
3. Аркушин Г. Народна лексика західного Полісся : монографія. Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2014. 236 с.
4. Веб-сторінка «Swoja.org». URL : <https://swoja.org/> (дата звернення: 8 травня 2021).

5. Німчук В. «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! Українська мова. 2013. № 3. С. 3–26. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrn_2013_3_3 (дата звернення: 7 травня 2021).

REFERENCES

1. Maksymyuk Y. (2014) *Chom ne po svoiyomy?* [Why not in his own way?]. Bilostock: *STRUHA EDITIONS* (in Polish, Belarusian)
2. Arkushyn H. L. (2012) *Zakhidnopoliska dialektologia* [West Polissian dialectology]. Lutsk: *Lesia Ukrainka Volyn National University* (in Ukrainian)
3. Arkushyn H. L. (2014) *Narodna leksyka zakhidnogho Polissya* [Folk vocabulary of western Polissya]. Lutsk: *Lesia Ukrainka Eastern European National University* (in Ukrainian)
4. Webpage «*Svoja.org*». Retrieved from: <https://svoja.org/> (accessed: 8 may 2021)
5. Nimchuk V. V. (2013) “*Kodyfikuvaty*” *novi literaturni movy? Zberehty i zakhystyty ukrayinski hovory!* [“Codify” new literary languages? Preserve and protect the Ukrainian dialects!]. *The Ukrainian*, no. 3, pp. 3-26. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrn_2013_3_3 (accessed 7 may 2021)